

Salidə Şəmmədqızının nəsrində Sabir satirasının ənənələri

Mənzər Niyarlı-Hüseynova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
E-mail: manzarniyarli75@gmail.com
Orcid: 0009-0008-3763-6711

Annotasiya. Cəmiyyətdə inkişaf edən və mövcud olan ideya və proseslərlə qırılmaz şəkildə bağlı olan satira məhz insan və ictimai münasibətlərdə mənəvi-əxlaqi tarazlığı qorumağa, özünüdərəkə yönəlməsinə xidmət edən satira yazarların bədii yaradıcılığında özünəməxsus yer tutmaqdadır. Salidə Şəmmədqızının müxtəlif variasiyalarda sosial ziddiyyətlərə və nöqsanlara qarşı çevirdiyi satira məhz cəmiyyətdəki mövcud problemləri tənqid etməklə yanaşı, həmin problemlərin aradan qaldırılması, ən əsası isə xalqın milli özünüdərək, milli kimlik məsələlərinin araşdırılması baxımından bədii yaradıcılığının ana xəttini təşkil edir. Salidə Şəmmədqızı Mirzə Ələkbər Sabir yaradıcılıq ənənələrinin davamçısı və ideya-bədii irsinin varisidir. Yazıcının bədii əsərlərinin problematikasındakı satira özünü elmi dairələrdə baş verən nöqsanların, ziyalılara olan biganəliyin təqdimində əksini tapır. Salidə Şəmmədqızının hekayələrinin problematikasındakı satira məhz müəllifin şəxsi, subyektiv münasibətdən kənara çıxaraq, şahidi olduğu dövrün ictimai-siyasi mənzərəsini reallıqla təqdim edir.

Salidə Şəmmədqızı hekayələrində bədii gülüşlə, satira ilə milli-ictimai əhəmiyyət kəsb edən sosial, həmçinin ictimai problemləri işıqlandırır. Beləliklə, Salidə Şəmmədqızının satirasının əsas xüsusiyyətlərindən biri bədii refleksiyadır və bu, müəllifin hekayələrinin böyük bir qismini postmodernizmə aid etməyə imkan verir.

Açar sözlər: Salidə Şəmmədqızı, satira, ənənə, sarkazm, yumor

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 10.11.2025; qəbul edilib – 24.11.2025

The traditions of Sabir's satire in the prose of Salida Shammadgizi

Manzar Niyarli-Huseynova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS
E-mail: manzarniyarli75@gmail.com
Orcid: 0009-0008-3763-6711

Abstract. Satire, inseparably connected with the ideas and processes developing and existing within society, occupies a special place in the artistic creativity of writers, serving to preserve moral and ethical balance in human and social relations, and directing towards self-awareness. The satire employed by Salida Shammadgizi in various forms against social contradictions and shortcomings not only criticizes the existing problems of society, but also constitutes the main line of her creative work in terms of overcoming these problems and, most importantly, exploring issues of national self-awareness and national identity of the people. Salida Shammadgizi emerges as a continuator of Mirza Alakbar Sabir's creative traditions and an inheritor of his ideological and artistic legacy. In the problematics of the writer's literary works, satire is reflected in the presentation of shortcomings occurring within the scientific community and in the depiction of indifference towards the intelligentsia. In the problematics of Salida Shammadgizi's short stories, satire transcends the author's personal, subjective attitude and presents with realism the socio-political landscape of the era she witnessed.

In her short stories, Salida Shammadgizi uses artistic laughter and satire to highlight social and public issues of national and societal significance. Thus, one of the essential features of Salida Shammadgizi's satire is artistic reflection, which makes it possible to classify the majority of her stories as postmodernism.

Keywords: Salida Shammadgizi, satire, tradition, sarcasm, humor

Article history: received – 10.11.2025; accepted – 24.11.2025

Giriş / Introduction

Satira ədəbiyyatşünaslıqda həm ədəbi növ kimi, həm də bədii təsvir prinsipi kimi təqdim edilir. Məsələn, L.İ.Timofeyev, Y.Borev, İ.Həbibbəyli və digər alimlər satiranı ədəbiyyatın xüsusi növü kimi təqdim edirlər. Bu, bir qədər mübahisə doğursa da, alimlər tərəfindən səsləndirilməkdədir. Salidə Şəmmədqızı elmi görüşlərində satiranı ayrıca ədəbi növ və ya janr kimi deyil, lirik, epik və dramatik növdə mövcud olan və bu növlərə daxil olan janrlarda mövcud olmasını, satiranın digər bədii növ və janrlarda qarşılıqlı əlaqədə olmasını, satirik məqsədlər üçün istifadə edilməsini vurğulamaqdadır. Cəmiyyətdə inkişaf edən və mövcud olan ideya və proseslərlə qırılmaz şəkildə bağlı olan satira məhz insan və ictimai münasibətlərdə mənəvi-əxlaqi tarazlığı qorumağa, özünüdərəkə yönəlməsinə xidmət edir. Yazıçının müxtəlif variasiyalarda sosial ziddiyyətlərə və nöqsanlara qarşı çevirdiyi satira məhz cəmiyyətdəki mövcud problemləri tənqid etməklə yanaşı, həmin problemlərin aradan qaldırılması, ən əsası isə xalqın milli özünüdərək, milli kimlik məsələlərinin araşdırılması baxımından bədii yaradıcılığının ana xəttini təşkil edir.

Əsas hissə / Main Part

Salidə Şəmmədqızının satirasının problematikası

Salidə Şəmmədqızının bədii əsərlərinin problematikasında satira özünü elmi dairələrdə baş verən nöqsanların, ziyalıları olan biganəliyin təqdimində əksini tapır. Elmdə baş alan naqisliklər, ziyalıları olan biganəlik cəmiyyətin tərəqqidən geri qalmasını əxz etdirir. Salidə Şəmmədqızı satiradan istifadə edərək alimlər, şair və yazıçılar arasında özlərini süni şəkildə təbliğ etməni, müxtəlif mükafat və təltiflər əldə etmələrini tənqid etməklə bərabər, cəmiyyətdə özünü göstərən geriliyin tənqidi ilə yanaşı, tərəqqinin qarşısını almağa can atan nadanların ictimai-sosial proseslərə biganə qalmaları yer alır. Salidə Şəmmədqızı hekayələrinin mövzusunda elmi və mədəni dairələrdə cəmiyyətə zor gücünə sıranan “ziyalı”ların “ziyalılığı”nı tənqid etməkdən də çəkinmir. Bunu da məhz satira ilə, yumorla, gülüslə təqdim edir. Salidə Şəmmədqızının “Dionisin qələbəsi” hekayəsinin problematikasında məhz yaradıcı insanların öz işlərinə olan biganəliyi satirik dillə açılır. Dionisin münsiflər heyətinə söylədiyi fikirlər reallığın təsviri kimi yer alsada, orada yer alan sarkazm diqqətdən yayınmır. Bu sarkazm Dionislə münsiflər heyətinin üzvləri arasındakı dialoqda qabarıq şəkildə əksini tapır: “Mövsüm Xəlilli qəzəblə Dionisdən soruşdu:

– Nə demək istəyirsən?

Dionis Mövsüm Xəlilliyə piyaləsini uzadaraq dedi:

– Mövsüm, nə olub sənə? Bir-iki cızma-qara eləmişən deyə, düşünürsən ki, səndən yoxdur? Özünü ələ al.

– Mən ömrü boyu xalqım üçün yazmışam.

Dionis Mövsümü istehzayla süzərək:

– Hə... Xalqın sənə yazdığın cızma-qaralara qəti daxli yoxdur. Bax, desəydin ki, özüm üçün yazıram, onda bu daha inandırıcı olardı. Elə ədəbiyyatın ən böyük dərdi də budur. Özün üçün yazmaq... Yazdığın cızma-qaraları özündən başqa heç kimin oxumaması...” [9]

Salidə Şəmmədqızı hekayələrinin problematikasında satira ilə məhz müəllifin şəxsi, subyektiv münasibətdən kənara çıxaraq, şahidi olduğu dövrün ictimai-siyasi mənzərəsini reallıqla təqdim edir. Məsələn, düzgün seçim etmək əvəzinə, qohumluq əlaqələrinə, dost münasibətlərinə əsaslanaraq müsabiqə iştirakçılarına münasibət bildirilməsi “Dionisin qələbəsi” hekayəsində qabarıq şəkildə əksini tapır: “Dionis münsiflər heyətinin üzvlərini bir-bir süzüb dedi:

– Başa düşürəm, sizin heç öz fikriniz, seçiminiz yoxdur? Dost-taşıqlarınızın sözlərini niyə yerə salırsınız?

Camal Gül xəcalətlə Kamilə baxaraq, Dionisdən soruşdu:

– Axı, biz neyləmişik?

Dionis əlindəki piyalədən yenə bir qurtum içib dedi:

– Neyləmisiniz? Daha neyləməlisiniz? Bir-bir sayım? Hələ bir siz öz sədrinizə diqqət yetirin... Kamil öz İlham pərisi ilə mübahisə edir, sizlərin isə bundan xəbəriniz yoxdur. Sizlər neçə illik dost-taşıqlarınızın xahişlərini yerə salırsınız. Ay nə bilim layiqli əsər belə gəldi, dəyərli əsər belə getdi. Axı, kimə lazımdır onlar?”

Salidə Şəmmədqızının mövzu baxımından fərqli olan bu hekayələri cəmiyyətin müasir dövrünün sosial bələlərini canlandırır. Cəmiyyətdə ən ülvə ad olan alimlərin, yazıçıların, bir sözlə, qələm sahiblərinin, ziyalıların bəzilərinin cılız şəxsiyyətə malik olması, şəxsi mənafeləri üçün hər şeyi qurban verməyə hazır olmaları satiranın dili ilə təqdim edilir.

Salidə Şəmmədqızının “Facebook”da kitab təqdimatı” adlı hekayəsinin problematikasında cəmiyyətimizə özünü “alim” kimi sırmağa çalışan adamların əməllərinə işıq salınır. Məsələn, hekayənin qəhrəmanı Şölənin özünün elmi fəaliyyəti ilə yanaşı, elmi rəhbərinin “alim”lik fəaliyyəti satirik dillə təqdim edilir. Məsələn, yazıçı qeyd edir ki, “Şölə yazı ətrafında polemikanı qızıqdırmaq üçün Floraya cavab yazdı: “Mən baş qoşmuram. O, yazdığı bu fikirlərlə tək mənə yox, mənim respublikada deyil, bütün dünyada tanınan, məşhur olan, ingilis dilində mühazirələr oxuyan elmi rəhbərimə sataşır. Təvazökarlıqdan uzaq olan bu “alim”lər onlara tutulan iradları qəbul edib aradan qaldırmaq əvəzinə, etiraz səslərini yüksəldirlər. Təbii ki, bu prosesin elmimizin ağırlı, sağalmaz dərindən çevrilməsi gizlin deyil. Həyatını elmə həsr etmiş və etməyə çalışan şəxslərin reallıqları qəbul etməmələri yazıçı tərəfindən incəliklə, satirik dillə vurğulanır.

“Sənin səlahiyyətin çatırmı?” adlı hekayəsinin problematikasında elmi cəmiyyətdə məmur özbaşınalığının təqdimi yer tutur. Hər hansı bir elm müəssisəsində direktor müavini kimi məsul vəzifə tutan bir şəxsin işçisinə “sənin səlahiyyətin çatırmı?” sualını ünvanlamasında yazıçının sarkazma müraciəti diqqətdən yayınmır. Hekayənin baş qəhrəmanının işçisinə tənqidi məqalə yazmasına münasibət bildirməsi müəllif tərəfindən sarkazmla açıqlanır: “...tənqid etdiyiniz yazılar neçə instansiyadan keçib. Hamısından müsbət rəy alıblar. Hətta Ali Attestasiya Komissiyasından keçib təsdiqlərini alıblar. O baxımdan deyirəm ki, Sizin irad tutmağınıza səlahiyyətiniz çatırmı?” Yazıçının hekayədə səsləndirdiyi bu fikirlər məmur özbaşınalığının, vəzifəsindən sui-istifadə etməsinin əksidir. Demokratik cəmiyyətdə yaşayan bir alimə, elm işçisinə tənqidi məqalə yazmasına, tənqidi fikir bildirməsinə rəhbər, məsul şəxsin reaksiyası sarkazmla açıqlanır. Hekayənin qəhrəmanı Səidənin “Necə yəni səlahiyyətim çatırmı? Kimisə tənqid etməyə səlahiyyət lazımdır? Təhqirə və ya şərə keçməmişəm. Elmi işi tənqid etməyə səlahiyyət lazımdır? Nöqsan olan yerdə, o nöqsanı görüb elmi diskussiya qaldırmağa hər bir alimin səlahiyyəti çatır”, – deyər etiraz bildirməsi özbaşınalığa müəllif etirazı kimi qəbul edilməlidir. Yazıçı direktor müavinin “...həmin elmi işlər ya tədqiqatlar kafedrada, ya şöbədə müzakirə olunur, sonra seminardan keçir, aparıcı müəssisədən rəy alır, sonra dissertasiya şurasında müdafiə edilir, Ali Attestasiya Komissiyasında təsdiq olunur.

Orada oturan insanlardan siz ağıllımı çıxdınız, Siz bəyəm...?” kimi fikirləri sarkazm kimi nöqsanları, təqdim edilən obrazın naqisliklərini əks etdirməyə qadirdir.

Salidə Şəmmədqızının hekayələrinin problematikasında milli özünüdərkini ifadə olunması özünü göstərir. Yazıçı hekayələrinin mövzunu xalqın qan yaddaşına hopmuş məsələlərə biganə qalmayaraq, keçmiş yaddaşın fonunda gələcəkdə özünü göstərə biləcək naqisliklərə satira ilə, yumorla, sarkazmla işıq salmağa qadir olur. Müəllif ideoloji, həmçinin sosioloji məsələlərdən uzaq olmağa cəhd edərək, müasir problemlərə, naqisliklərə, insanlar arasında, xüsusilə cəmiyyətdəki deqradasiyalara satirik yanaşmasını göstərir.

Müəllifin satirasında problematika zənginliyi ilə diqqəti cəlb etsə də, ədəbiyyatşünaslıq, ədəbi proseslə bağlı məsələləri, xalqın həyat və taleyi ilə bağlı aktual problemləri əhatə etməsi diqqətdən yayınmır: “Müəllif “Əriyən şam”, “Dionisin qələbəsi” hekayələr toplusundakı bir sıra hekayələrində ədəbiyyatşünaslıq problemlərini göstərməyə nail olur” [4, s.533].

Salidə Şəmmədqızının satirasının üslubu

Azərbaycan ədəbiyyatında satiranın ilk rüşeymlərinə, elementlərinə folklorda rast gəlinir. Daha sonralar isə yazılı ədəbiyyatımızda xalq yumoru və satirası aparıcı yer tutaraq tərəqqi edir. Atalar sözü və deyimlərində, nağıllarda, lətifələrdə, epos və dastanlarda və s. yer alan satiranın təkmilləşmiş şəkildə S.Ə.Şirvani, M.Ə.Sabir, Ə.Nəzmi, M.C.Məmmədquluzadə, Ə.Vahid, Baba Pünhan və digər ədiblərimizin yaradıcılığında tərəqqi etməsini müşahidə edirik. Xalqın xoşbəxtliyini, rifahını mücərrəd ideal kimi deyil, milli mənəvi aləmin ən vacib məsələsi kimi əxz etdirən “Molla Nəsrəddin”, “Bəhlul”, “Arı”, “Zənbur”, “Lək-lək”, “Tuti”, “Babayi-Əmir”, “Tartan-Partan”, “Şeypur”, “Kirpi” və s. bu kimi jurnalların səhifələrində inkişaf edən satiranın təsiri ilə meydana çıxan bədii nümunələr zəngin ədəbiyyatımızın ayrılmaz tərkibinə çevrilmişdir.

Azərbaycan söz sənətində satirik şeirin qüdrətli təmsilçisi kimi qəbul etdiyimiz Mirzə Ələkbər Sabir yaradıcılığının satirik üslubun təkmilləşməsindəki xidmətləri danılmazdır. Professor Məmməd Əliyevin vurğuladığı kimi “əgər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində satirik üslubun əsasını qoyan ilk qüdrətli şair Q.Zakir hesab olunursa, bu üslubu demokratik bədii formanın parlaq təmsali səviyyəsinə ucaldan M.Ə.Sabir olmuşdur” [3, s.97]. Salidə Şəmmədqızı da öz nəsrində məhz M.Ə.Sabirin parlaq səviyyəyə yüksəldə bildiyi satiranı öz bədii yaradıcılığında davam etdirməkdədir. Bəllidir ki, məhz “satiraları M.Ə.Sabiri bədii forma sahəsində əlçatmaz novator səviyyəsinə ucaltıb, Yaxın və Orta Şərq ölkələrinin ictimai-siyasi fikrinə, azadlıq hərəkatına, ədəbi düşüncəsinə birdəfəlik nüfuz etmiş, digər satirik şairlər üçün sınaq olmuş poetik nümunə, nümunə və təmsal olmuşdur” [3, s.97].

Müəllifin bədii yaradıcılığında satira Bualonun vurğuladığı kimi, kəskin olsa da, qəzəb və kin doğurmur: “Satira həmişə kəskin sözlərlə dolu olur; ...bizi güldürür və coşdurur, lakin bizdə qəzəb və kin doğurmur” [2, s.43]. Yazıçının bədii yaradıcılığında satiranın mühüm yer tutması onun yazıçı kimi ictimai-sosial həyatın əhəmiyyət kəsb edən problemlərinə işıq salmasına səbəb olur.

Salidə Şəmmədqızının “Bankomatın sərgüzəşti”, “Zibil əhvalatı” və s. hekayələrində satirik üslubu görməmək qeyri mümkündür. Məsələn, yazıçı “Bankomatın sərgüzəşti” hekayəsində cəmiyyətdəki nöqsanları, çatışmamazlıqları müxtəlif şəxslərin fonunda təqdim edir. Bu məqam müxtəlif şəxslərin bankomat ətrafında cəmləşməsini bankomatın sarkazmla, yumorla təsvir edilən düşüncələrində təqdim edilir. Məsələn, hekayədəki bir epizoda diqqət yetirək: “Anaxanım ərinin xasiyyətinə bələd olduğundan tez kodu dedi. Baladadaş kodu yıgıb pullarını götürdü. Onun bu cür həyat tərzi sürməyini başa düşməyən “Taro” Baladadaş kimilərinin o zəhrimarlarda, iynələrdə nə gördüklərini başa düşmək istədi. Baladadaş isə dozasını alıb, ləzzət alacağını xəyal edirdi. Bankomat onun arxasınca mat- məəttəl baxırdı ki, bu vaxt qarşısında bir maşın dayandı. Bankomat onu görəndə istədi sönsün. Amma xasiyyətinə bələd olduğu üçün bütün diqqətini oğlanın kartına yönəltməyə çalışdı. Papasının gül balası olan belə uşaqların xasiyyətinə bələd idi. Yarım ildən artıq müddət idi ki, xidmət edirdi. Artıq çox şeyə öyrəşmişdi. Bilirdi ki, aparat bir az ləngiyəndə onu bir

günə salırdılar ki, şəxsən “Taro” özünə bir ay gələ bilmirdi. Bu gün papasının gül balasının cib telefonuna pul qoymaq üçün bankomatdan çəkdiyi pulun miqdarı “Taro”nu təəccübləndirdi. Ömründə bir qəpik də olsun pul qazanmayan papasının gül balası bu həcmdə pulu yalnız telefon danışıqına işlədəcəkdi? Kimsəsiz, ömrünü millətinin uşaqlarına savad öyrətməklə keçirmiş qarının təqaüdü doxsan manat, həyatını Vətən torpağı uğrunda qurban verməyə hazır olan hərbiçinin maaşı iki yüz manat, daha kimləri desin, bu qədər az maaş və təqaüd alırlarsa, bu təkcə telefon danışıqına iki min manat çəkirdi. Papasının gül balasına bax... Nə yoğurdu, nə tapdı, hazırca kökə tapdı. Papasının gül balası pulunu çıxarıb banka daxil oldu ki, telefonu ilə danışmağa pul keçirsin. “Taro” onun arxasınca baxıb köksünü ötürdü. Baxdı, baxdı, sonra gözünü uzaqlara, sonsuzluğa zilləyib baxdı. Avtomatik olaraq özünü söndürdü...” [8, s.49]. Yazıçı “Taro”nun fikirləri ilə baş verən hadisələrə sarkazmla münasibət bildirsə də, sonda hər şeyə etiraz olaraq bankomatın fəaliyyətini dayandırması epizodunu təqdim edir. Bununla da yanaşı, yazıçı sarkazmla təsvir etdiyi cəmiyyətin qüsurlarına etirazını son epizodda ifadə edir: “Ustalar gəlib onunla nə qədər məşğul oldularsa özünə gətirə bilmədilər. Ekranında sonsuz səma görünürdü. Ustalar bankomatın ekranındakı bu sonsuzluğa baxanda, onun dərinliyində özünü itirirdilər. Onlar bankomatın nəyə etiraz etdiyini bilmək həvəsi ilə onu qurdalayırdılar...” [6, s. 50].

Salidə Şəmmədqızının satirasında yumor

Öz obyektinin ifşa niyyəti daşıyan satiradan bəhs edərkən, yumora toxunmamaq qeyri mümkündür. Salidə Şəmmədqızı kiçik nəsrində məhz təsvir etdiyi hadisə və obrazların əksər qismini yumorla, gülüşlə təqdim edir. Professor Məmməd Əliyevin vurğuladığı kimi “gülüşün obyektə müxtəlif münasibət baxımından iki növü vardır: a) satira, b) yumor” [3, s.98]. Satira və yumorun Salidə Şəmmədqızının qələmə aldığı bədii nümunələrdə vəhdət şəklində təqdimi də nəzərdən qaçmır. Yazıcının bədii yaradıcılığında satira əsasən ictimai məzmunlu gülüş olması ilə diqqəti cəlb edir.

Məmməd Əliyev mücərrəd əxlaqi və estetik normalardan çıxış edən satiranın əsas mahiyyətinə vararaq qeyd edir ki, “satira şadlıq hissi, müvəffəqiyyət ifadəsi ilə bağlı gülüş olmayıb, tənqidlə bağlıdır. Satirik gülüşün məğzi, nüvəsi tənqiddir” [3, s.98]. Salidə Şəmmədqızının da bədii yaradıcılığında bədii gülüşünün məğzini, nüvəsini məhz tənqid təşkil etməsi diqqətdən yayınmır.

Salidə Şəmmədqızının bədii yaradıcılığında sarkazmla, yəni tərizlə də üzləşmək mümkündür. Çünki Salidə Şəmmədqızı cəmiyyətdəki eybəcərlikləri çəkinmədən, öldürücü şəkildə açıqlamaqdan çəkinmir. Yazıcının “Dionisin qələbəsi” adlı hekayəsini münsiflər heyətinin topladığı bir məqamda Dionisin əlində şərab dolu piyalə ilə münsiflərin gözüne görünməsi ilə təqdiminin özündə sarkazm bürüzə verir: “Dionis əlində şərab dolu piyaləylə Mövsüm Xəlillinin yanında oturub təəccüblə ona baxan münsiflər heyətinin üzvlərinə gülümsədi. Kərim Yədullaoğlu da qaş-gözü ilə Dionisi Mövsüm Xəlilliyə göstərib, kəkələyə-kəkələyə soruşdu:

– Buu o Dioo-niis-dir?

Mövsüm Xəlilli çiyinlərini çəkdi. Eldar Fəxri Mövsüm Xəlillinin cavab vermədiyini görüb dilləndi:

– Hə, Kərim... bu həmin Dionisdir. Olimplərin ən kiçiyi, şərab və bərəkət, teatr tanrısı...

Ayaz Müslim onlara tərəf gülümsəyən Dionisə baxıb Eldardan soruşdu:

– Eldar, yuxu görürük? Yoxsa, bunun burada nə işi var?”

Əlində şərab piyaləsi ilə yaradıcı insanların talelərinin həll olunduğu bir məkanda Dionisin görünməsi müəllifin baş verən və baş verəcək hadisələrə ironik münasibətindən xəbər verir.

Yazıcının “Facebook”da kitab təqdimatı” adlı hekayəsində bədii obrazların dili ilə satirik şəkildə təqdim etdiyi fikirlərində yumor açıq-aydın şəkildə özünü bürüzə verir. Şölənin çap olunmuş kitabının reklamı üçün istifadə etdiyi üsul və ona dəstək olan adamların fikirlərinin təqdimində müəllif onlara olan ironiyasını oxucunun gözündə canlandırmağa da nail olur. Hekayədə Şölənin müəllimi olmuş Qızılgülün yazısında bunun şahidi oluruq: “Qızılgül Şöləyə yazırdı: “Sənə

nə olub, Şölə? Kim nə yazsa da, fikir vermə. Sənin yazdığını səndən artıq bilən ola bilməz. O mövzunu sən işləmişənsə, sən də o mövzunu bilirsən. Dünya dağılsa da, səndən başqası o mövzunu səndən yaxşı bilə bilməz”.

Yaşar Qarayev, Əziz Mirəhmədov kimi korifey alimlərin yaradıcılığının yüzdə birini həyata keçirməyə qadir olmayanların onların adlarını səsləndirmələrində ironik münasibət qabarıq şəkildə özünü göstərir. Salidə Şəmmədqızı Yaşar Qarayev, Əziz Mirəhmədov kimi ustad alimlərin adlarını çəkməklə onların yaradıcılığına kölgə salmır. Əksinə, ironik şəkildə ədəbi irsə, ziyalılara qiymət verməyi bacarmayan səriştəsiz, savadsız “alim”lərə istehza edir, onları tənqid atəşinə tutur.

Salidə Şəmmədqızı “...bizim konfrans sevdamız... Baş tutmayan konfrans sevdamız...”, – deyər yumorla sonlandırıdığı “Konfrans sevdası” adlı hekayəsi ilə cəmiyyətdə üzləşdiyimiz hadisələrin qaranlıq məqamlarına işıq salır. Cəmiyyətdə insanlara qarşı “alim” pərdəsi altında pərdələnərək dələduzluq edən məxluqları gülüş hədəfinə çevirir. Bu gülüş cəmiyyətdə mücərrəd-mənfi əlamətləri özündə birləşdirən naqis məxluqların olmasının təsviri ilə üzləşsək belə, reallığın təcəssümü olması da inkaredilməzdir.

“Wikipedia” oyunu” adlı hekayəsində Salidə Şəmmədqızı ziyalılara dəyər verilməməsini yumorla açıqlayır: “Məmməd Rasimin ona heç nə demədiyini görüb ayağa durdu. Qolundakı saata baxaraq dedi:

– Nə isə... Wikipediayla insanın istedadı ölçülmür. Wikipedia istedad meyarı deyil. Məsəli səndən uzaq, düzgün təhsil belə ala bilməyən, adını düzgün yazma bilməyən mənə irad tutur. Mənim yaradıcılığım dəyər verir ki, qalsın, qalmasın, silinsin silinməsin. Dünyanın axırı gəlib desəm, səhv etməyəm. Sən get əvvəl atanın adını düz yazmağı öyrən, ay Thunder Storm, sonra gəl məsələ qaldır, bu insanın wikipedia səhifəsi qalması məsləhətdi, yoxsa məsləhət deyil, layıqdi yoxsa layıq deyil...” Yazıçı ziyalıların qarşı biganəliyi yumorla açıqlayır. Yazıcının “İki məktəb”, “Musiqi müsabiqəsi”, “Bankomatın sərgüzəşti”, “Zibil əhvalatı”, “Başı bəlalı məqalə” və s. hekayələrində təqdim edilən yumor sosial qatda yer alan hadisələrin absurd gülüşlə təqdim edilməsində özünü göstərir. Çingiz Abdullayev “Bankomatın sərgüzəşti” hekayəsinə toxunaraq qeyd edir ki, “müəllif reallığı fars dərəcəsinə çatdırır”. Xalq yazıçısı Çingiz Abdullayev bu məqamı həmkarının “Zibil əhvalatı” adlı hekayəsində də büruzə verməsinə toxunur: “Salidə Şəmmədqızının yaradıcılığında satirik ünsürlər də özünü büruzə verir. “Zibil əhvalatı” hekayəsində vəzifəsinə bağlı olan baş qəhrəmanın hər yerdə qayda yaratmaq həvəsinin müasir Bakıda farsa çevrilməsi əks etdirilir” [1, s.5].

Salidə Şəmmədqızının satirasında sarkazm

Filologiya elmləri doktoru, yazıçı Salidə Şəmmədqızının hekayələri “bədi refleksiya, elmi və bədi janrların qarışıqlığı, postmodern, sarkazm ilə səciyyələnir. Salidə Şəmmədqızının qələmə aldığı hekayələrindəki bədi refleksiya ədəbiyyatşünaslıq məsələlərini əks etdirən hekayələrində geniş şəkildə əksini tapır. Salidə Şəmmədqızı qələmə aldığı kiçik nəsr nümunələrində baş verən nöqsanlara satirik yanaşması sarkazm dərəcəsinə çatır, bununla da öz tənqid hədəflərinə münasibətini əks etdirir” [5, s.561-5743]. Salidə Şəmmədqızı hekayələrində baş verən problemlərin açıqlanmasında, məişətdəki son dərəcə iyrənc və zərərli nöqsanlara satira ilə münasibət bildirir. Onun hekayələrindəki açıq tənqidlə deyilə bilən satiranın məğzində duran tənqid ikrah doğurmaması ilə də diqqəti cəlb edir. Bu tənqidin yazıçı tərəfindən düşünülmüş şəkildə, yəni öz obyektini ifşa etmə niyyəti ilə təsvir edilməsi də diqqətdən yayınmır. Salidə Şəmmədqızı məhz ideal naminə üzləşdiyi mənfilikləri tənqid etməklə, açıqlamağa cəhd edir. Buna da nail olur. Çünki onun hekayələrindəki satira qərəzli, bir şəxsə qarşı fərdin nifrətini deyil, cəmiyyətin üzləşdiyi naqisliklərin aradan qaldırılması üçün çalışan həyəcan zəngi kimi qəbul edilməlidir. S.İ.Ojeqovanın vurğuladığı kimi, “satira reallığın mənfi hallarını kəskin və amansızcasına ifşa edən sənət əsəridir” [10].

“Konfrans sevdası” adlı hekayədə yazıcının elmi tədbirlər həyata keçirmək istəyən insanların fırıldaq əməlləri sarkazmla tənqid edilir. Salidə Şəmmədqızı özünü alim adlandıran və elmi tədbir

keçirmək adı altında pul yığan məxluqları tənqid atəşinə tutur. Yazıçı bu məqamı gülüş və tənqid hədəfinə çevirdiyi Elnurun öz dili ilə açıqlayır: “Elnurun cavabını oxumağa başladı: “Sizin bu insanı alçaldıcı davranışlarınızdan və mənə sərf etdiyiniz təhqiramiz sözlərdən sonra hələ konfransa gəlmək fikriniz varsa, mənim daha sizə heç sözüm yoxdur. Mən Türkiyədə dövlət məmuruyam. Sizin bəhs etdiyiniz pulla mən varlanacam, siz yəqin ki, həyatda Türkiyədə olmamısınız və ya dünyadan xəbəriniz yoxdu. Azərbaycanda oturmusunuz, elə düşünürsünüz ki, burda kimsə sizin 100 \$-ınıza qalıb?”

Hekayənin qəhrəmanı “alim” Elnur qabaqcadan gəlmişlik edərək, öz əməlini ört-basdır etmək üçün əsl alim adına layiq olanları təhqirdən, aşağılamaqdan belə çəkinmir. Salidə Şəmmədqızı Elnur kimi məxluqların fəaliyyətlərini sarkazmla açıqlamağı ustalılıqla həyata keçirdi desək, heç də yanılmırıq. Hekayəni oxuduqda bunun avtobioqrafik xarakter daşdığından da şahidi oluruq. Sadəcə, hekayənin qəhrəmanlarının adlarının müəllifin adı ilə eyniyyət təşkil etmədiyi üçün əsəri avtobioqrafik hekayə kimi dəyərləndirə bilmirik. Ancaq hekayənin başlanğıcında müəllifin epigrafi kimi təqdim etdiyi *“Hekayənin şüjetinin əsasını reallıqda baş vermiş hadisə təşkil edir. Elnur Hasan Mikailın adı, kontaktları və məktubları dəyişdirilməmişdir. Müəllif Salidə Şəmmədqızı (Şərifova)”* kimi fikirlərinin qeydindən hekayənin avtobioqrafik xarakter daşmasını səsləndirə bilərik.

Salidə Şəmmədqızının “Ümid” hekayəsində təriz tənqid hədəfi olan obyektə qarşı öldürücü gülüş formasında özünü göstərir. Yazıçı cəmiyyətdə baş verən məmur özbaşınalığını daha ağır şəkildə, ifşa etmək məqsədilə sarkazmla verməyə nail olur. Rəcəb Musalının sadə vətəndaşa biganəliyi istehza və tənə ilə açıqlanır. Yazıçı vətəndaşlarımızın üzləşdiyi problemi həll etmək əvəzinə, onları günahlandıran məmurların iç üzünü açmaq üçün ifşaedici dialoqlardan məharətlə istifadə edir: “Rəcəb Musalı kobud şəkildə dilləndi:

– Gənclər işsiz qalıb, sizsə onların yerini tutmuşdunuz.

Fəxriyyə Rəcəb Musalının sözündən özünü itirdi. Nə deyəcəyini bir anlığa kəsdirə bilmədi. Özünü toparlayıb dedi:

– Rəcəb müəllim, sizi anlamaq istəyirəm, amma anlamaq bilmirəm. Kimin yerini tutmuşdum? Mən məgər azərbaycanlı deyiləm? Azərbaycanda yaşamağa haqqım yoxdur?

Masanın başında əyləşmiş, açıq yaşıl kostyum geyinmiş kişi dilləndi:

– Ay xanım, nəyə gəlmisiniz? Nə var burda, elə bilirsiniz ki, yel əsib, qoz tökülüb? Biz yığıdığımız, siz qaldınız? Olmaz bacım, olmaz anam, belə olmaz axı...”

Hər bir insanın dogma vətəninə gəlib yaşamaq haqqı olmasına rəğmən məmurların sadə vətəndaşlara biganəliyi dözülməz bir problem olsa belə, müəllif bunu ironik şəkildə açıqlayır. Yazıçı bədii yaradıcılığında satiranı dialoji nitqin deyim imkanlarından yararlanaraq çatdırmaq istədiyi ideyanı, fikri, informasiyanı oxucusu üçün mühüm vasitəyə çevirməyə qadir olur.

Salidə Şəmmədqızının hekayələrində istifadə etdiyi sarkazm bəzən oxucular, bəzən isə həmkarları tərəfindən kəskin qəbul edilir. Çünki sarkazmın əsas məqsədi qarşı tərəfi lağa qoymaq və ya tənqid etməkdir. Bu zaman Salidə Şəmmədqızının hekayələrində açıq və sərt bir tərzdə deyilmiş fikirlərdə özünü görən oxucu və ya həmkarı bunu kritik qəbul edir. Bu məqam effektiv bir kommunikasiya vasitəsinə çevrilmiş sarkazmın yanlış anlaşılmasına gətirib çıxarır, bu yanlış anlaşılma yazıçıya bəzən ağır başa gəlir. Yazıçının hekayələrində sarkazmdan, satiradan və yumordan istifadə etməsinə görə sosial şəbəkələrdə tənqiddə məruz qalmasının şahidi oluruq. Hətta həmkarı tərəfindən polis orqanlarına şikayət edilməsi ilə nəticələnməsi də bir reallıqdır: “Alim-yazıçı qələmə aldığı hekayələrində həm ədəbiyyatşünaslıq problemlərinə, həm də elmi dissertasiyalarda yer alan elmi nöqsanlara bədii formada münasibət bildirir. Ədəbiyyatşünaslıq əsərlərində əksini tapan tənqidi qeydlərini paralel şəkildə bədii əsərlərində də təqdim edən Salidə Şərifova bu tənqidi satirik, yumoristik bir dillə təqdim edir. Elmi əsərlərində olduğu kimi, “Başı bəlalı məqalə”, “Qar yel”in sorağında”, “Dionisin qələbəsi”, “Mətn cızmaçası”, “Layihə oyunu”, “Sən elə şeyləri anlamazsan”, “Ləzzəti – söhbəti”, “Sənin səlahiyyətin çatırmı?”, “Psixiatriğin

gündəliyi”, “Facebok”da kitab təqdimatı”, “Bu da yaşanılıb...” və s. hekayələrində tənqid kəskin xarakter daşıyır. Bu kəskinlik bir çox alimlər tərəfindən düzgün anlaşılmır, hətta S.Şərifovanın bu məqama görə polis orqanlarına şikayət edilməsi bədii əsərlərindəki tənqidin və elmi-bədii refleksiyanın kəskin, satiranı güclü olmasını əks etdirir” [4, s.544].

Salidə Şəmmədqızının satirasında bədii obrazlar

Salidə Şəmmədqızı bədii yaradıcılığında təsvir etdiyi hadisələrdəki komizmi, ironiyanı gücləndirmək üçün bir çox vasitələrdən istifadə edir. Bəllidir ki, sarkazm məhz ironiyanın bir növüdür. Yazıçı sarkazmı daha kəskin və açıq şəkildə göstərərək, təsvir etdiyi hadisələrdə ifşa etdiyi bir və ya bir neçə ictimai əhəmiyyətli qüsurları üzə çıxarmaq üçün bədii obrazlarının bir qismini satirik təqdimi zamanı ironiyaya müraciət edir.

Salidə Şəmmədqızının satirik obrazları adi insanlardan fərqlənməyən sadə insanların obrazlarıdır. Buna baxmayaraq, təqdim etdiyi obrazlarının müəyyən qisminin monoloqlarında onların məhz satirik obraz kimi təqdim edilməsinə şərait yaradır. Məsələn, “Dionisin qələbəsi”, “Musiqi müsabiqəsi”, “Facebook”da kitab təqdimatı”, “Konfrans sevdası”, “Ümid”, “Qara şəhər”, “Wikipedia” oyunu”, “Təbiiyəsiz alim” və s. hekayələrində ictimai əhəmiyyətli qüsurları üzə çıxarmaq üçün təsvir etdiyi Mövsüm Xəlilli, Şölə, Elnur, Rəcəb Musalı, Yusif Baxçalı, Mətin Xasanoviç kimi satirik obrazlar sosial məzmun daşıyır. Salidə Şəmmədqızının bədii yaradıcılığındakı satirik obrazlar onun dünyagörüşünün əks qütbünü əks etdirən obraz qismində çıxış edir. Bunu Salidə Şəmmədqızı açıq aydın şəkildə səsləndirmir. Təqdim etdiyi həmin obrazlar öz düşüncələri, səsləndirdikləri cümlələri, monoloqları, əməlləri, fəaliyyətləri və s. məqamlarla bürüzə verirlər. Əlbəttə, bu zaman obrazların baş və ya ikinci dərəcəli obraz olmasının heç bir rol oynamadığı da özünü göstərir. Məsələn, “Dionisin qələbəsi” hekayəsində bu amilə diqqət yetirək: “Dionis qəhqəhəsini bitirib Camal Gülə dedi:

– Sən doğrudan da axmaq adam imişsən. Dəyəri olmayan əsərlərə səs verməyəcəksiniz? Özünüz də çox yaxşı bilirsiniz ki, qalib onsuzda onlar olacaq. Daha özünü nə əziyyət verirsiniz? Tanımadığınız insana görə dost-tanış xətrinə dəyməyin nə mənası?

Üzünü ona qulaq asanlara tutaraq soruşdu:

– Belə insana nə ad vermək olar?

Cavab eşitməyib verdiyi sualı özü cavablandırdı:

– Yalnız axmaq... Ay layiqli əsər belə gəldi, dəyərlə əsər belə gəldi... Cəmiyyətimizə çox lazımdır onlar? Onlarla qarın doyur? Bəlkə layiqli əsərlər sizə pul verir? Aqlınızı başınıza yığın... Dostlarınızın, vəzifəli şəxslərin, imkanlı adamların sözlərini yerə salmağın nə mənası? Gedin yeyin, için. Təmiz zoğal arağından vurub kefi eyləyin. Həyatın dadını çıxardın. Yadda saxlayın ki, qarın qardaşdan da irəlidir”.

Salidə Şəmmədqızı “Psixiatrın gündəliyi” adlı hekayəsində xarakterlərin dərinliyini və konfliktləri açıq-aydın şəkildə göstərmək üçün satirik obraza müraciət edir. Bu baxımdan da hekayədə Natiq satirik obraz kimi diqqəti cəlb edir. Hekayə boyu Natiqin fikirləri ilə yanaşı, əməlləri də gülüş doğurur. Müəllifin hekayələri içərisində ən yaddaqalan satirik obraz olan Natiq özünün davranış və fikirləri ilə diqqəti cəlb edir. Yazıçı məhz Natiqin obrazı vasitəsilə elmi cameədə baş verən naqislikləri işıqlandırır. Müəllifin bu obrazı ikrah oyatsa da, oxucunu bir sual düşündürür ki, bu hansı alimin prototipidir. Natiqin dili ilə onun daxili aləmini açıqlayan müəllif satiradan, yumordan, hətta sarkazmdan da istifadə edir. Təbii ki, satiradan istifadə hekayənin dilinə, süjetinə ağırlıq gətirmir, əksinə, Natiq kimi obrazı satirik obraz səviyyəsinə qaldırır. Məsələn, mifologiya institutunda şöbə müdiri olan bir şəxsin psixiatr qəbuluna gəlməsini təqdim edən yazıçı bununla da obrazının kim olması sualına aydınlıq gətirir. Yazıçı Natiqin dili ilə cəmiyyətdə baş verənləri sarkazmla açıqlayır: “Bayram, özünün stəkan dostlarının, ya da «staraya qvardiya» üzvlərinə ömründə heç nə deməz, pislik etməz. Siz bilməzsiz bunu... Qruplaşma üzvü olmaq nə deməkdir! Onları biz əla bilirik. Amma... Bayram da qorxarmış... Qorxaq... Direktordan çəkindi e...”

Direktora cavab verə bilmədi ki... O da bu cür qorxaqdı. Yəni Çingiz bir cür qorxur, Bayram bir cür. Nə isə..." Salidə Şəmmədqızı qrupunu "staraya qvardiya" adlandıran Natiqin satirik obrazını yaratmağa nail olur.

Yazıcının "Mətn cızmaçısı" adlı hekayəsində də Mətin Xasanoviçin satirik obrazı ilə rastlaşırıq. Yazıçı Mətin Xasanoviç satirik obrazı ilə bəzi dırnaqarası ziyalılarımızın obrazını canlandımağa nail olur. Məsələn, Mətinin ərəb dilini bilmədən, Quranı oxuya bilmədən Quranı təkzib edən əsər qələmə alması məqamını satirik dillə təqdim edir: "Mətin istehza ilə Şərifə baxıb başını buladı. Sonra özündən razı halda dedi:

– Heç də həmişə elə deyil. Quranı öyrənmək üçün nə ərəb dilini, nə də ərəb əlifbasını bilmək gərəkdir.

Şərif Mətinlə razı olmadığı üçün qətiyyətlə dedi:

– Yox, yox. Mətin Xasanoviç, məndən inciməyin, mən bu məsələdə sizinlə tamamilə razı deyiləm. Ərəb qrammatikası özünün zənginliyi və mürəkkəbliyi ilə seçilir. Ərəb sözlərinin müxtəlif mənaları var. O mənaları bilmədən...

Mətin Şərifin sözünü bitirməyinə imkan verməyib dedi:

– Şərif... Mənə ərəb dilinin incəliklərini bilmək nəyə gərəkdir? De görüm, nəyə gərəkdir? Ərəb dilini və əlifbasını öyrənmək artıq bir işdir, oğul. Onu hələ başa düşməzsən. Məni sonra başa düşəcəksən. Quranı başqa dillərə olan tərcümələrindən götürmüşəm. Əsasən də, rus dili, ingilis dili, bir də ki, ana dilimizə olan tərcümələrdən istifadə etmişəm. Və ərəb alimlərinin Quranın təfsilatında buraxdığı səhvləri göstərməyə nail olmuşam. Həmin işi iki aya işləmişəm. Fond var idi. Pul ayırırdı, iş təcili, iki aya hazırlamalı idim. Özüm də gözləməyirdim, işi vaxtından əvvəl yerinə yetirdim. Yəni iki ay müddətinə o cür işi bitirəcəyimə əmin deyildim".

Mətin Xasanoviç onun əsərini başa düşə bilməyənləri səsləndirməsi müəllifin məhz Mətinin əməllərinə ironik yanaşmasının təzahürüdür. Mətinin onun kitabının cəmiyyət tərəfindən qəbul edilməməsinə vurğulanmasında da Mətin Xasanoviçin əməllərinə yazıcının ironik münasibəti əksini tapır. Bu məqam məhz Mətinin dili ilə açıqlanır: "Mənim kitabımın təqdimatı olanda, bir nəfər də olsun islam dininə riayət edən adam mənim bu xidmətimi dillərinə gətirib quruca təşəkkürlərini belə bildirmədilər. Bu qədər gerilik olar? Paxıllıq olar? Sonra internet saytlarında, qəzet və jurnallarda oxuyuram ki, mənim yüksək və nəfislə işlənmiş kitabım haqqında tənqidi məqalələr yazıblar. Bu qədər tənqidi yanaşmaq onların geridə qalmaqlarının göstəricisidir. Məhvə məruz qalıb, avamlar". Salidə Şəmmədqızı Mətin Xasanoviçin öz fikirləri ilə onun satirik obrazını yaradır. Məhz bu satirik obraz cəmiyyətimizdə özünü ziyalı hesab edən, məşhur yazar kimi qələmə verən məxluqların ümumiləşdirilmiş obrazıdır.

Nəticə / Conclusion

Salidə Şəmmədqızının bədii yaradıcılığında satiranın mühüm xüsusiyyəti onun özündə müasir, həmçinin ədəbi düşüncəmizdə milli özünüdərək problemlərinə, məsələlərə tənqidi şəkildə yanaşa bilməsi, ifşaetməsi baxımından müasirliyini, aktuallığını daim saxlamaq iqtidarında olmasını təsdiq edir. Salidə Şəmmədqızının kiçik nəsrində Sabir satirasının ənənələri "Musiqi müsabiqəsi", "Facebook"da kitab təqdimatı", "Konfrans sevdası", "Ümid", "Qara şəhər", "Wikipedia" oyunu" "Dionisin qələbəsi", "Mətn cızmaçısı", "Layihə oyunu", "Sən elə şeyləri anlamazsan", "Sənin səlahiyyətin çatırmı?", "Psixiatrik gündəliyi" və s. hekayələrində özünü göstərir və Azərbaycan ədəbiyyatında satiranın XXI əsrin əvvəllərində yeni mərhələyə daxil olmasını əks etdirir. Salidə Şəmmədqızının ictimai məzmun qazanmış satiraya müraciət etməsi təsvir etdiyi həyat həqiqətlərini özündə ehtiva edən hadisələri çılpalığı ilə cəsarətlə ifadə etməsinə də səbəb olur. Yazıçı digər həmkarlarının görmədikləri və ya görmək istəmədikləri, yazmadıqları və ya yazmaq istəmədikləri reallıqlara, aktual problemlərə biganə qalmayaraq, öz münasibətini sərgiləyir.

Ədəbiyyat / References

1. Abdullayev Ç. “Əriyən şam”ın işığında // Salidə Şəmmədqızı. Əriyən şam (hekayələr toplusu). – Bakı: Elm və təhsil, 2011, 124 s.
2. Bualo. Poeziya sənəti. – Bakı: Azərnəşr, 1969.
3. Əliyev M. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. – Bakı: Elm və təhsil, 2012, 480 s.
4. Əliyeva Z. Filologiya elmləri doktoru, AMEA-nın professoru Salidə Şərifovanın yaradıcılığı elmmetrik diapazonda. Oliy ta’limni təşkil etishda xorijiy təjribalar: transformatsiya va innovatsiyalar [Elektron resurs]: Xalqaro ilmiy- amaliy simpozium materiallari to’plami- Elektron matnli ma’lumotlar-Toshkent: Bookprint nashr 2025. -1-qism.-1205 s.
5. Niyarlı-Hüseynova M. Salidə Şəmmədqızının (Şərifova) kiçik nəsrində bədii refleksiya. ASEAD 14. Uluslararası Sosial Bilimler Sempozyumu bildiriler kitabı (23-25 Kasım 2024).
6. Şəmmədqızı S. Bakomatın sərgüzəşti // Salidə Şəmmədqızı. Əriyən şam (hekayələr toplusu). – Bakı: Elm və təhsil, 2011, 124 s.
7. Şərifova S. “Facebook”da kitab təqdimatı // <https://www.dibace.net/dunyadan/facebookda-kitab-t%C9%99qdimati/>
8. Şəmmədqızı S. Əriyən şam (hekayələr toplusu). – Bakı: Elm və təhsil, 2011, 124 s.
9. Şəmmədqızı S. Dionisin qələbəsi (hekayələr toplusu). – Bakı: Elm və təhsil, 2018, 200 s.
10. Толковый словарь Ожегова. Под ред. Ожегова С.И., Шведовой Н.Ю., 1992.

Традиции сабировской сатиры в прозе Салиды Шаммедкызы

Манзар Ниярлы-Гусейнова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА

E-mail: manzarniyarli75@gmail.com

Orcid: 0009-0008-3763-6711

Резюме. Сатира, неразрывно связанная с идеями и социально-политическими противоречиями, занимает особое место в художественном творчестве писателей, служа сохранению морально-нравственного равновесия в межличностных и общественных отношениях, а также служа самопознанию. Сатира Салидой Шаммедкызы направлена своим острием на современные социальные противоречия и недостатки, критикует существующие в обществе проблемы, показывает пути преодоления этих проблем, а также сопряжена с вопросами национального самосознания и национальной идентичности азербайджанского народа. Салида Шаммедкызы является продолжателем традиций, наследницей Мирзы Алекбера Сабира. В проблематике сатирических произведений писательницы особое место занимают противоречия, характерные для научной среды, что обусловлено основной деятельностью автора как ученого. При этом сатира Салиды Шаммедкызы выходит за рамки личного и субъективного отношения автора. Писательница самоиронизирует над научной средой, частью которой сама является.

В своих рассказах Салида Шаммедкызы с помощью художественного смеха и иронии освещает социальные и общественные проблемы, имеющие национально-общественное значение, в том числе и в научной среде. Тем самым одним из существенных особенностей сатиры Салиды Шаммедкызы является художественная рефлексия, что позволяет однозначно отнести большую часть рассказов автора к постмодерну.

Ключевые слова: Салида Шаммедкызы, сатира, традиция, сарказм, юмор